

Recht en samenleving

De rechtsstaat binnen bereik.

Losse, late hoopgekleurde bedenkingen.

Roger DILLEMANS
erector K.U.Leuven

I. Inleiding

1. Als oudste onder de sprekers vandaag - ik neem aan dat ik daarmee niemands illusie ontnem - mag ik mij veroorloven ver te gaan. Niet ver terug, maar ver vooruit naar wat wij als mensen samen kunnen gedaan krijgen inzake samenleven op basis van een mensopvallende rechtsordening.

Wij hebben allen recht gestudeerd, het recht bestudeerd en de meesten zijn jurist geworden en gebleven. Velen trachten dat recht toe te passen op toestanden en in tijden waar daar grote behoefte aan is. Maar ook wie geen eigenlijk rechtsberoep uitoefent zal zijn juridische inzichtvaardigheid en invalshoek aanwenden om de dingen te sturen en alzo ook mensen te begeleiden, geleiden, leiden naar een beter gehalte van samenleving.

In de internationaal meest erkende opdeling van de verschillende wetenschapsgebieden wordt het recht samen met economie en politieke wetenschappen en sociologie onder gebracht in de "sociale wetenschappen", de "social sciences", en die staan naast de "natural sciences", de "life sciences" en de "cultural sciences". Wij alhier maken ons er wat simpel van af door te spreken, naast de natuurwetenschappen/technologie en de biomedische wetenschappen, van de "humanities" en dat is dan de rest, wel meer dan de helft van de studenten, niet van de professoren en de researchers. Maar overal, van de V.S. over Europa tot Japan, zijn er Law faculties. Met een eigen identiteit, traditie en ambitie naar de samenleving toe.

Veel van onze collega's-professoren hebben praktijkervaring, actueel of ooit eens. Dat is minder zo bij rechtshistorici, rechtsfilosofen, rechtssociologen die wel heel kostbaar zijn met het oog op basisvorming en multidisciplinaire approach, waar de Universitas idee voor staat, (zonder dat dit altijd gerealiseerd wordt in de praktijk).

II. De noodzaak van een rechtsordening

2. Gisteren, op de laatste dag van de eerste maand van dit jaar, hoorde ik op TV een verklaring van een VRG-alumnus, Minister van Buitenlandse Zaken en zoon van mijn zeer goede jeugdvriend Leo Vanackere, n.a.v. de oproer in Egypte, over de vraag "Moet Mubarak weg?" - waarover wel wat complexe statements werden afgeleverd door de V.S. en Israël, (later ook door leden van de E.U. helaas niet altijd in éénklank met elkaar) - dat dit niet de essentie van de zaak was, maar wel dat in dat geteisterde land Egypte de "rule of law", de rechtsstaat zou worden hersteld, op basis dan van een democratisch bestel.

En daarover wil ik het vandaag hebben.

Ik vind dat we moeten een proging doen tot synthese, gericht op de essentie. En die gaat vooreerst over de mens, - elke mens zonder meer-, punt twee: de

mensen, het samenbestaan van de mensen. En daartoe is een goed rechtsbestel een cruciale factor.

Wij beleven thans ware scharniertijden. In het verleden heb ik zoals velen vaak verklaard dat we - dan - historische tijden beleefden, kantelmomenten. Maar nu is dat werkelijk zo. Het lijstje, de lijst van de grote veranderingen is gemeengoed geworden en naargelang het verdedigde project worden er enkele uitgehaald. En er komen er steeds bij: recent: de opstand tegen de lokale dictaturen in de Islamlanden, met niet te voorziene gevolgen. En steeds dwingender: de demografische evolutie: zullen wij binnen enkele decennia niet met teveel mensen zijn alhier op aarde. En wat is te veel? Met hoevelen kunnen wij het nog aan? En de emigratie naar elders, weg van onze planeet, ligt nog niet in het verschiet.

Al deze elementen beroeren het rechtsgebeuren en betekenen een nieuw appèl voor humane rechtsordening met universele strekking.

Wij moeten dus streven naar een nieuwe grote dynamische synthese, met een ethisch réveil ter ondersteuning daarvan, gebaseerd op een authentiek personalisme, een sociaal personalisme dus, dat vanuit een authentiek christendom via de Westerse wereld de ware uitgedragen boodschap is, dat een nieuwe inspiratie, visie en impact gekregen heeft: door de door Emmanuel Mounier opgezette beweging "Esprit" en alhier, jawel, aan de K.U.Leuven, eminente dragers gekregen van Albert Dondeyne en de Universitasbeweging tot op heden met de Centra voor Ethiek en nu onder de naam van het project, met groot draagvlak, "SPES", SPiritualiteit in Economie en Samenleving, maar ook 'Hoop'.

Een in onze universitaire ogen centrale evolutie blijft de intrede van de kennismaatschappij, met de innoverende kracht van de wetenschap, de cruciale rol van onderwijs en vorming en de overrompelende overval van de informaticastromen. De wetenschap is geen domein maar een dimensie, die heel het menselijk en wereldgebeuren doorstraalt. Kennis maakt de mensen mondiger en pas dan kan echte democratie haar volle uitwerking hebben. Kennis is een goed op zich, een waarde als dusdanig. En de beste kennisoverdrager is de mens. Kennis is des mensen. Het in se heilzame product van de hoge indien niet de hoogste faculteit van de mens: zijn intellect en inzichtvaardigheid.

De mens als absoluut "novum" is niet louter terug te leiden tot een groter hersenvolume. De mens heeft een aparte status in het heelal. (Hoe zou het elders zijn? Een beginstadium, een tussenvorm, een verder gevorderd stadium, een supervorm? Of dan toch het Niets?) Alle mensen: de verschillen zijn irrelevant ad essentiam. Het gehalte van het menselijk bestaan verhoogt gestaag. Er zijn wel gradaties, naar gelang het gebruiksniveau van de menselijke faculteiten.

De mens verschilt essentieel van alle andere wezens op de aarde. Vooral door zelfbewustzijn: hij weet dat hij bestaat. Het gaat over meer dan herseninhoud. Hij kan nadenken over zijn herkomst en toekomst, trachten zich te situeren. Het is normaal dat hij die uitzonderlijke opportuniteit gebruikt. Anders zou hij van een belangrijk cruciaal deel van zijn mens-zijn afstand doen.

Meer kennis en vrijheid, dan ook meer verantwoordelijkheid.

Nu het kennisniveau en daardoor de mogelijkheden van de (veel) mensen verhoogd zijn, gaande tot participatie aan het scheppingsproces, wordt hun verantwoordelijkheid en ethische opgave veel groter.

Ook de mogelijkheden van afwijkend gedrag van mensen en groepen die zich op welke manier ook verrijken ten koste van anderen, die perverse intenties hebben, zich verongelijkt voelen, opgaan in religieus maar eigenlijk daimonisch fundamentalisme of niets meer te verliezen hebben, zijn sterk vergroot, mede door de vlotte internationale communicatiemogelijkheden en afspraakfaciliteiten, waardoor de criminaliteit nu beter geëquipeerd is dan de politie aan wapens, goedkope wapens met grote vernietigingskracht, maar ook aan middelen inzake informatie en communicatie, niet gebonden aan nationale grenzen en regelingen.

De "krachten van het kwaad" zoals vroeger de donderprekers in onze kerken ze opriepen, hebben meer armslag gekregen. Er bestaat nu ook zoiets als "criminaliteitsmanagement". In de loop van de tweede helft van de 20ste eeuw kwam de mensheid er waarschijnlijk voor het eerste toe om aan haar wereld, of toch aan het menselijk leven op aarde een eind te stellen - althans volgens velen. (Homo faber, dan creator, tot destructor) Persoonlijk blijf ik daaraan twijfelen, omdat wij, ingedommeld misschien en oververzoend met de vele tekorten en kwalen (van anderen), toch nog over onvermoede geestelijke krachten beschikken die in geval van hoge nood tot onze bekende manier van doem transcenderende creativiteit, dynamiek en inzet kunnen leiden.

Het einde der tijden is niet nabij. De eigenheid van de mens, als enig wezen met zelfverstaan en zelfsituering, moreel gevoel, hogere faculteiten en vrijheid, - van elke mens dus - maakt hem de focus van elke strategie voor deze wereld. Die kan alleen beogen dat zoveel mogelijk mensen volwaardig mens kunnen zijn. Een ordening is daartoe nodig, zeker nu het vrijheidsgehalte gestegen is, vaak zonder de bijhorende responsabilisering.

Die ordening, moet een rechtsordening zijn, die niet steunt op factoren zoals macht, toeval of mens-irrelevante elementen. Die ordening moet vrijheid en gemeenschapsvorming, samen-leving combineren. Zij moet niet historisch gegroeide situaties als dusdanig behouden, in bescherming nemen en alleen formeel rust brengen tussen mensen; de rechtsordening moet een inhoudsvol en waardengedragen project zijn: zoals gezegd, zoveel mogelijke kansen bieden tot volwaardig menszijn.

Dat is het basisethos dat de rechtscreatie en -handhaving moet funderen. En dat moet steeds het perspectief blijven. Want de loutere zelfverantwoording van het recht als dusdanig via gerichte interpretaties maakt het kwetsbaar voor machtsdruk en particuliere belangen. We moeten beletten dat het recht en de jurist er alleen voorstaat bij afwezigheid van enige gemeenschappelijke optillende ethiek, in confrontatie met multi-morele burgers zonder echt gemeenschapsgevoelen, met hun eigen grote gelijk ook in etnisch groepsverband.

Misschien volstaat dit voor velen niet als fundering en is er de behoefte tot verdere gronding via zingeving over de diepere bestaansvraag. De wetenschap gaat eerder aan die vraag voorbij. Het Christendom en andere open wereldgodsdiensten en levensbeschouwingen moeten zich hier eindelijk op het essentiële concentreren: hun heilsboodschap, plaats latend voor positieve onzekerheden die met het boeiend mensenlot verbonden zijn en zo samen aan een wereidethos bouwen. Men moet niet weten om te geloven, men moet niet geloven om te hopen, men moet niet hopen om zich liefdevol in te zetten voor het goede en voor de anderen.

Over de oorsprong van het kwaad en het lijden wordt er thans in onze welgedane samenleving veel gepiekerd en geschreven. Naar de erfzonde wordt gelukkig bijna niet meer verwezen. Blijven: het besef: "De schepping is niet af" en vooral de inroeping van de "vrijheid" van de mens, ten goede en ten kwade. Maar een alternatief was er echt niet voor een kansen biedende "Schepper".

III. De inrichting van de "polis"

3. De verhoudingen tussen de mensen kunnen niet louter op horizontale manier en op basis van aangegane wederkerigheid geregeld worden. Dan zou het recht van de sterkste (of de oudste?) gelden, zoals dat in vele stammen uit ons verre verleden het geval was;

Er moet een ordening kunnen worden opgelegd vanuit een gezagsstructuur, met vertikaal impact. Deze wordt best gedragen door morele beginselen, en vanuit een vertegenwoordiging geleverd door de mensen die voorwerp, maar ook subject zijn van de regeling.

De grote opgave is een optimale inrichting van de "polis", die geleid wordt door een gezagsorgaan dat zijn rol van ordening goed kan vervullen.

Die ordening heeft op zichzelf een positieve (meer)waarde: zij schept vrede en veiligheid. De vrijheid van de individuele burger heeft haar grenzen door zijn lidmaatschap van een gemeenschap en dus de vrijheid van de medeburgers. Maar dit is maar de primaire opdracht van de polis. L'état gendarme, dat ideaal van een liberale visie nog daterend uit de vóórlaatste eeuw, is niet meer het huidige verwachtingspatroon dat van de overheid een positief optreden verwacht ter bevordering van alle kansen voor alle mensen voor een zo volwaardig mogelijk menszijn. Niet dat zij de mensen kan of moet gelukkig maken. Zij moet zoveel mogelijk de voorwaarden hiertoe scheppen.

Daarbij komt de beveiliging van de basismensenrechten als eerste op het programma, alsmede de waarborg voor de "publieke goederen" die volgens een moderne inspirerende visie steeds meer omvatten (zie Ricardo Petrella "Menselijk verlangen. Het recht om te dromen", VUB Press, 2004, 206 p.).

Solidariteit en responsabilisering staan daarbij centraal, beide en wel samen.

De staat moet niet alle gemeenschapszaken zelf beredderen. Hij kan veel overlaten aan burgergroepen, die een taak van publiek belang mede kunnen verzorgen, zoals het onderwijs en de gezondheidszorg. De staat zal best steun verlenen, maar ook toezicht uitoefenen richting openbaar belang. Maar sommige taken kan hij niet delegeren, zoals de ordehandhaving. Delegatie aan privé-groepen om gevangenen in te richten zijn m.i. uit den boze. De overheid kan ook samenwerkingen met privé-groepen opzetten, de fameuze PPS, Publiek Private Samenwerking. Tot dusver kunnen we hiervoor nog niet vele mooie voorbeelden tonen (Denk maar aan het project Oosterweelverbinding...).

De volgende vragen komen dan nog aan de orde:

Op welk niveau moet deze staat worden ingericht? Wat maakt hem tot "rechtsstaat"? Hoe wordt het gezag ingesteld? Hoe functioneert de gezagsinstantie?

§1. Democratie

4. Inzake aanstelling van de beleidsverantwoordelijken van de rechtsstaat bestaat er geen geldig alternatief voor de democratische verkiezing door de burgers. Ten gronde moet ik het daarover niet meer hebben.

Soms horen we wel eens verzuchtend uitkijken naar een efficiënte dictatuur. Maar de daarbij gestelde voorwaarde van een welbegrensde termijn is illusorisch. Grapjes terzake worden zelfs niet meer ge(s)maakt.

Nog niet zolang geleden werd het een verworvenheid dat alle burgers moeten kunnen meestemmen. Vanaf een zekere leeftijd, die met de evolutie van de kennismaatschappij wel eens kan opschuiven naar jeugdiger inspraak. Ik denk niet dat een algemene beperking bij zeer hoge leeftijd, zoals bv. 100 jaar, gepast is. Wel moet bij verkiezingen het proces van volmachten voor ouderen beter worden opgevolgd.

Aanneembaar is dat alleen de burgers kunnen kiezen. Maar de ontneming van het betreffende recht moet een hoge uitzondering blijven.

Men moet trachten in de bestaande en nieuwe rechtsstaten het middenveld in brede zin bij het democratisch proces te betrekken (Putman, Elchardus), zodat de democratie meer draagvlak krijgt en de confrontatie met de achterban op continue wijze en niet alleen bij de politieke verkiezingen bijdraagt tot een volksgedragen, dus ware democratie.

Het democratisch systeem kan op verschillende wijzen worden opgebouwd.

Vooreerst zijn er de getrapte verkiezingen t.o.v. de directe. De verkozen tussenpersonen, kiesmannen en -vrouwen maken dan in tweede instantie de eigenlijke keuze van de beleidsvoerders. (À propos: dat kan ook een passende regeling zijn om voor het Universiteitsbestuur langs deze weg alle studenten te laten meekiezen ...).

Een belangrijke divergentie bestaat tussen de rechtstreekse evenredige verkiezingen, zoals we die in België kennen voor de Kamer van Volksvertegenwoordigers, (met wat afronding via apparentering en het uit de hand gelopen systeem van de opvolgers) en de majoritaire regimes zoals in het Verenigd Koninkrijk. In "De Tijd" verscheen op 25 januari jl. een boeiende column van onze collega met de grootste en terechte bekendheid inzake goed bestuur: Herman Daems, (de "Code Daems"!...) onder de titel "Een onvolkomen kiessysteem". In ons evenredige kiessysteem - dat misschien "super-democratisch" oogt -, verdelen wij de macht, in het V.K., de V.S. of Frankrijk wordt de macht, volgens de auteur, voor een bepaalde periode toegewezen. Wie het grootste aantal stemmen bv. In de deelstaten of regio's haalt is zonder meer aan zet. De vraag blijft natuurlijk hoe in ons (con)federaal land dit kan ingevoerd worden, (tenzij dan met een federale kieskring?). Wij hebben geen enkele politieke partij meer die in het ganse land opkomt. Helemaal anders in alle mij bekende systemen.

Het democratisch proces, ook ingeval van directe verkiezing, is, zoals elke menselijk project, voor verkeerd gebruik en zelf manipulatie vatbaar. Zo kon in Kongo Kabila de grondwet doen wijzigen, waardoor er maar één verkiezingsronde voorzien wordt en hij er kan in slagen zijn belangrijkste concurrent uit te schakelen door in die eerste ronde een aantal figuren te laten opkomen die het kiesveld erg versnipperen, ten nadele van de vermoede tweede, de heer Kamerhe, die met zijn nieuwe UNC-partij vóór alles van Kongo een rechtsstaat wilde maken.

De Europese Unie heeft heel wat nieuwe "democratieën" in wording vertrouwen gegeven als rechtsstaten - in wording - en opgenomen als volwaardige partners in het grotere E.U. verband. Dat kan wel tot eigenaardige wendingen leiden: "Wie in de ene situatie een held is, kan in een andere context - zoals een kwetsbare nieuwe democratie - een problematische figuur worden. Denk maar aan Lech Walesa" (Timothy Garton Ash, nieuwe ere doctor K.U.Leuven, die ook stelt: "Europa heeft een rijk verleden van dictaturen. Het is dus belangrijk dat we lessen trekken uit onze geschiedenis. Hoe vermijd je ze? Een sterke democratische structuur met controles en evenwichten is heel belangrijk, net als stevig uitgebouwde burgerrechten".)

Het democratisch proces van rechtstreekse evenredige verkiezing, van één persoon, één stem, wordt mogelijks nog doorkruist als men bescherming van de minderheden wil instellen. Indien men slechts met twee of drie Gemeenschappen of Gewesten te doen heeft, zoals in België, kan dat tot echte blokkades leiden. Men kan het principe van de bescherming van minderheden alleen maar invoeren in een homogeen federaal systeem waar alle burgers gelijkelijk toe behoren.

Een mens wordt een burger - civis, citizen, citoyen - als hij deel uitmaakt als erkend lid van een rechtsgemeenschap, een staat. Ontneming van burgerrechten is dan ook een zware straf.

Ieder mens, burger of niet van een rechtsgemeenschap heeft recht op een plek op deze planeet, een woonplaats, een domicilie, waar hij thuis is. Hij kan die

delen met een ander, met anderen: samenwoningsrecht. Recht op een woonplaats behoort eigenlijk ook tot de basis - mensenrechten. Wie voor een zwerfver bestaan kiest mist dus wel een van de referentiezekerheden die met een vaste woonplaats gepaard gaan. (Sommigen hebben een tweede woonst, in onze rijke streken dan toch, met uitbreiding tot enige datja's van hoge gezagsdragers en oliemagnaten richting Oeral. De feitelijke hoofdverblijfplaats moet blijven gelden, ook als die fiscaal niet de interessantste is).

Inwoners zijn nog geen burgers. De staat van burger wordt verkregen op een bepaalde basis. Hier komt uiteraard het groot, acuut en in ons land bedenkelijk aangepakt probleem van de migratiestromen aan de bittere orde.

Van bij den beginne rijst de vraag of rechtsordeningen die een wel omschreven gemeenschap vormen die bestuurd wordt vanuit een centrale gezagsinstantie een eigen geografische localisatie behoeft. Buiten de nomaden, vooral in het verleden dan, hebben de volkeren zich "gesettled" binnen welbepaalde territoriale grenzen. Wel blijft er plaats voor regio's of steden waar verschillende politieke gemeenschappen samen wonen, met voor bepaalde bestuursdomeinen een eigen systeem... Hierbij komt het delicate probleem van de keuzemogelijkheid van de burgers aan de orde.

§2. Senaat

5. In vele democratieën bestaat de wetgevende macht uit een tweekamerstelsel. Daarin kan een belangrijke meerwaarde liggen indien de twee Kamers een verschillende samenstelling hebben. Dat is vaak het geval bij federale staten waarbij een Tweede Kamer niet rechtstreeks door de burgers wordt verkozen, maar de verschillende deelstaten groepeer, zoals in de VS en in Duitsland. Bij ons heeft de Senaat bijna dezelfde samenstelling als de Kamer en vertegenwoordigt niet de "deelstaten". Zijn meerwaarde is derhalve beperkt. Met dezelfde politieke meerderheden heeft een tweede beslissing vooral het nadeel van vertraging en complicering van het wetgevend proces. (Anders de gefundeerde mening van onze professor Hugo Vandenberghe). Onze VRG-alumnus en collega Danny Pieters ontving dan ook een eigenaardige opdracht: hij moet een orgaan voorzitten met het oog op de afschaffing ervan of toch een erg verschillende samenstelling.

Een senaat samengesteld uit de 2 of 3 (of 4?) deelstaten die ons land rijk is, is tot inefficiëntie gedoemd, want het spel van de meerderheden kan hier niet terdege opgevoerd worden.

§3. Staatslieden en "civil servants"

6. De rechtsstaat vergt een bestuursmodel dat niet alleen representatief, maar ook attent en alert is voor de behoeften/belangen van de burgers en visionair en efficiënt bestuurt, met steeds het moreel doel van rechtvaardigheid voor ogen, waarin het gelijke kansenbeleid, de zorg om arme, achtergestelde en uitgeslo-

ten burgers uiteraard vooraan komen. Het groots opgezette project VIA, Vlaanderen in Actie, onder voorzitterschap eerst van de vroegere voorzitter van de Alumni K.U.Leuven, Karel Vinck en thans van onze VRG-alumnus en gewoon hoogleraar aan onze Rechtsfaculteit, Koen Geens, heeft één van zijn vijf "Ateliers" daaraan gewijd en blijft van deze opgave een prioriteit maken.

Echte "staatslieden" zouden hier aan het werk moeten, mensen met kennis van zaken, maar ook door een zeker idealisme gedreven. Het project van politicus Jan Janssen moet niet zijn, Jan Janssen, maar het heil van de burgers.

Een cultuur van hooggestemde "civil servants" is hier van beslissend belang. De selectie, functiebeschrijving, promotie van deze "ambtenaren" moet zeer au sérieux genomen worden. Hun statuut moet niet het meest geruststellende zijn van alle werknemersstatuten. Hun huidige feitelijke onafzetbaarheid is een beleidshandicap. (Die geldt ook voor de vergelijkbare statuten als dat van universiteitsprofessor...). Bovendien is het ambtenarenpensioen dubbel zo groot als dan van vergelijkbare werknemers. Neen, het idealisme is niet direct de algemene motivatie. De fameuze Copernicus-hervorming van toenmalig Minister Luc Van den Bossche wilde het ambtenarenstatuut correcter uittekenen, vooral inzake benoemingen en promotie, rekening houdend met de in de private bestuurswereld verworven regelen en parameters. Maar hij is in dat waardevol en heilbrengend opzet teruggestuurd, vooral door partijgenoten beneden de taalgrens.

Een belangrijke bestuurswijziging die al decennia wordt bepleit door de goedgeïntentioneerde kenners van het terrein, politicologen en politici-in-een-openhartig-moment is de afslanking gaande tot de afschaffing van de ministeriële kabinetten, die de eigenlijke ambtenaren wel eens onderuit halen. Helemaal anders dan bv. in Nederland, spelen die directe medewerkers van de Minister een doorslaggevende rol vaak bovenuit de top van de administratie. Hun aanstelling is natuurlijk volledig gepolitiseerd (Wel hebben we het al eens meegemaakt dat de nieuwe ministers van een kleinere partij, die nog niet of sinds lang niet van de Regering deel uitmaakte, met moeite hun "bekwame" kandidaten konden vinden binnen de ambtenarij omdat zij nooit of sinds lang niet meer valabele kandidaten van eigen boord in de administratie hadden kunnen laten benoemen). Onder de nadelen, naast de demotivering van de administratietop, is het gecreëerde gebrek aan continuïteit in het bestuur. Bij een ministerwissel moeten bijna alle kabinetsdossiers worden gedumpt.

Ondertussen heeft de Vlaamse Regering bij de jongste regeringsvorming wel moedig het aantal kabinetsleden noemenswaardig afgeslankt.

§4. Verdeling der machten

7. Tot een goed democratisch bestuursmodel aan de top behoort de in moderne staten zo genoemde opdeling in drie machten: de wetgevende, de uitvoerende en de rechterlijke. Men beroept zich hier graag op de moderne verworvenheid in de grote traditie avant la lettre van *Montesquieu*: de scheiding van de machten. Eigenlijk is hij niet de grondlegger daarvan: hij bepleitte eigenlijk geen "scheiding van machten", wel een "evenwicht van machten"(R. Foqué). En

daar kunnen wij thans nog ons heil in vinden: de wetgevende, de uitvoerende, de rechterlijke. Eigenlijk staan zij niet op hetzelfde niveau. De uitvoerende moet uitvoeren. In feite is in ons land en in vele andere de uitvoerende macht, mede via de participatie, uitgegroeid tot de eigenlijke bestuursmacht. En daarvoor heeft zij zelfs geen bijzondere volmachtswetten nodig. De onafhankelijkheid van de rechterlijke macht is natuurlijk een meerwaarde en bijkomende garantie. Maar ... de benoemingen in de rechterlijke macht zijn vaak gepolitiseerd. Daar is wel verandering in gekomen door de oprichting in 1998 van een Hoge Raad voor Justitie.

Bij ons in België heeft de rechterlijke macht zich steeds onafhankelijk blijven opstellen, zo onafhankelijk als mogelijk. Zij hebben ook voor op de leden van de uitvoerende en wetgevende macht dat zij voor het leven benoemd zijn - en zij zijn zowat de enigen die nog de klassieke pensioenleeftijd mogen overschrijden (op zich een goede zaak, er gaat elders veel te veel expertise kennis verloren!). De laatste tijd is de rechterlijke macht zelfs meer tussengekomen in de bestuursmaterie dan van haar verwacht werd.. En Ministers van Justitie wordt het leven daardoor bijzonder moeilijk gemaakt - zoals enkele van onze VRG-alumni kunnen getuigen. Veel is hier in beweging. Ik moge hier verwijzen naar de grondige behandeling daarvan in de nieuwe uitgave 2010, van het Algemeen Deel door collega Walter Van Gerven en Steven Lierman,, in de Reeks "Beginselen van Belgisch Privaatrecht" (p. 73-108). (Daarin worden ook de bekende wederzijdse tussenkomsten vermeld n.a.v. het fameuze Fortis-dossier in 2008, p. 75).

Bij de scheiding/verdeling van machten gaat het om de opdeling van functies op horizontaal niveau. Bij verdeling van bevoegdheden gaat het om verschillende niveaus: gewestelijk/gemeenschapsniveau, nationaal niveau en daarboven uit supranationaal en internationaal niveau (Ibid. p. 76 e.v.). Over dit laatste zullen wij het verderop hebben bij het voorstel van meergelaagdheid, "multilevel government" binnen België. Die meergelaagdheid loopt als een draad doorheen het gemelde boek.

§5. Burgers en niet-burgers

8. Burgerschap is het basisbegrip bij de bottom-up opbouw van de democratische staat! De vraag is dan wie aan die definitie en dat beschermd criterium beantwoordt.

Het grote probleem is natuurlijk dat van de migraties. En niet de emigratie van oudere gepensioneerden naar het Zuiden. Wel de immigratie vanuit de andere E.U.-landen, maar vooral vanuit andere delen van onze wereld, en de toekenning van de nationaliteit en het burgerschap.

In de voorbije jaren werd daar geen behoorlijke oplossing voor gevonden, noch inzake wetgeving noch inzake procedure. Ook ter dezer zake is er een ernstig verschil in standpunt tussen Noord en Zuid, met de positie Brussel nog maar weer eens buiten verhouding complex. Natuurlijk spelen er ook andere politieke tegenstellingen mee, vooral dan tussen "links", "centrum" en "rechts",

gaande tot extreem rechts. Hoe moeilijk hier de dialoog verloopt bleek nog recent uit de gesprekken van de "Rondetafels van de Interculturaliteit" (Eindrapport 8 november 2010, voorzitters: onze collega Marie-Claire Foblets en Christine Kulakowski, directrice van het Centre Bruxellois d'Action Interculturelle, beter te lezen in ... de Franse versie dan in de Nederlandse). Prof. Foblets heeft ook, samen met D. Vanheule, zopas een boek uitgegeven over "Migratie en Migrantenrecht. Recente ontwikkelingen", nr. 13 in de Reeks "De Vreemdeling in het Belgisch recht", Die Keure, 242p.

Onze collega Foblets heeft bovendien nog, met de hulp van het Leuvens Universiteitsfonds, een Forum ingericht met de "Leerstoel Anne en André Leysen over interculturele relaties", die een uitzonderlijke weerklank vond, met publicatie: "Islam and Europe. Challenges and Opportunities", Universitaire Pers Leuven, 2008, 192p.)

Het migratieprobleem werd dus in België niet goed, en zeker niet transparant opgelost, met als bedroevend sluitstuk de "Snel-Belg-Wet". We kunnen dit thema hier niet grondig ter sprake brengen. Maar het is duidelijk een van de moeilijkste opgaven van een nieuwe regering - en Parlement - zeker nu ook hier weer de houdingen in Noord en Zuid, zoals gezegd, heel verschillend zijn. Ik moge alleen onze nieuwe eredoctor Timothy Garton Ash nog eens citeren: "De hedendaagse maatschappij moet ook tot een goede oplossing komen voor de problemen rond de steeds grotere migratiestromen. Tot nu toe reageerden we vooral met fouten. Veel landen lieten redelijk grote aantallen migranten instromen in een korte tijdsspanne, zonder dat ze die mensen in hun maatschappij integreerden. De tweede fout is de multiculturaliteit, de visie dat iedereen zijn eigen cultuur mag behouden, ook al houdt dat bijvoorbeeld in dat bepaalde groepen vrouwen verdrukken; Nu hellen we over naar de derde fout, die van de monoculturaliteit. Overheden verbieden hoofddoeken en minaretten. Nee we hebben een liberale integratie nodig waarbij iedereen zijn eigen identiteit behoudt en tegelijk als burger participeert aan een vrije samenleving".

Waar men m.i. boven alles uit zou moeten naar streven is een harmonisering van de verschillende wetgevingen van de E.U.-landen inzake migratie en integratie, vooral dan van de landen waartoe veel migranten hun toevlucht zoeken, zoals België.

Dat brengt ons tot de uiteindelijke thematiek: de plaats van een rechtsstaat naast andere staten en in bredere verbanden.

IV. De rechtsstaat in bredere verbanden

9. Om een volwaardige rechtsstaat te worden, te zijn, te blijven is het voor een staat zeer belangrijk tot noodzakelijk dat hij met partners, collega-staten samen deel uit maakt van een groter geheel. Dat kan een associatie zijn. Veel effectrijker is een samenwerkingsverband dat zichzelf een gezamenlijke structuur met centrale gezagsvormen heeft gebouwd, zoals thans de Europese Unie. Er ontstaat onvermijdelijk een wederzijdse controle op de concrete realisatie

van de vele elementen die een echte rechtsstaat constitueren. Zo zal een Berlusconi, die zijn gezag niet altijd volgens democratische beginselen vestigt, maar ook via zijn macht over bv. staatstelevisiekanalen, of een leider in een Balkanstaat die nog reminiscentie oproept uit een dictatoriaal verleden moeten inbinden als die staat het E.U.-lidmaatschap ambieert. Een aantal regelingen zullen over heel het grondgebied van de Unie moeten geëerbiedigd worden en dat verhoogt de "dosis rechtsstaat" in elk van de participerende landen.

Wij mogen ons gelukkig achten dat er voor ons geen twijfel is over het "internationaal verband" waarvan wij kunnen deel uitmaken. Europa moet dan ook, in de geest van een lange traditie (die het in de Twintigste eeuw brutaal heeft verloochend met zijn twee oorlogen, die telkens tot wereldoorlogen zijn uitgebroken), het voorbeeld geven om hechte internationale verbanden tot stand te brengen. Zodat het partners krijgt en samen met hen kan optrekken naar bredere heel de planeet omvattende en omspannende verbanden toe, ter vrijwaring van de vrede, de mensenrechten, de goede levenskansen van alle mensen tot in die afgelegen maar participerende staat. Echte Verenigde Naties zijn in het verschiet, nu de Koude Oorlog en de grote wereldveroverende ideologieën zijn verdwenen van onze planeet en nog maar een paar kleine weerbarstige landen overblijven.

Dan maken de verschillende rechtsstaten één groter verbond uit met de kwaliteiten van een rechtsstaat, die samen, een tiental nieuwe soort werelddelen, een grote universele gemeenschap, vertrekkend van aan de basisrechtsstaten, vormen voor alle mensen, tijdelijk misschien met uitsluiting van Noord-Korea, Iran, Birma en..., maar het soortelijk gewicht van deze zal sterk verminderen als zij tegenover een wereldgemeenschap staan. Als de 16 Arabische staten van het Midden Oosten (Noord-Soedan inbegrepen) enige vorm van associatie of unie kunnen creëren, zullen de dictaturen die daar nu nog de grote meerderheid vormen wel spoedig inzakken.

Een 'wereldstaat' is zeker niet werkzaam. Wel zijn er rechtseenheden op verschillende niveaus mogelijk die een deel van de staatsopdracht waarnemen. Het "wereldburgerschap" is wel een mooie idee, zoals dat van "de wereld is ons dorp". Maar voor een hechte gemeenschapsvorming moet men zich op "lager" niveau inrichten. Onze condition humaine vergt een directer contact via gemeenschapsvorming waar inspraak van de burger directer is, zijn thuisvoelen warmer en de vele middenveldorganisaties dicht bij de mensen staan en de band met de globale gemeenschap kunnen leggen. Meergelaagdheid is hier de algemene oplossing.

Zo bestaat er iets als een Vlaamse Gemeenschap waarvan men zich lid kan voelen en daarbinnen zijn bestaan inrichten en zijn participatie waarmaken. Die kan gegroepeerd worden, ook via het Gewest, binnen een staat en zo hoger op, met een in de geschiedenis te voorspellen en door gerichte mensen gedragen supranationale Gemeenschap Europa.

Europa is voor ons en voor de volken, landen en cultuur van de omschrijfbare Europese traditie een aangewezen bovennationale entiteit en wereldregio,

waarvoor de associatieve samenwerking van rechtsstaten een grote pluswaarde constitueert.

Europa is aan het lukken. Laten wij bevoegdheden doorschuiven - niet alleen naar onder (waarover infra), maar ook naar "boven", hoe relatief dat begrip hier ook moge overkomen!.

Reeds nu zijn er reeds een groot aantal bevoegdheden zowel vanuit Gewesten/Gemeenschappen als nationale overgegaan. Dat is niet tot ieder doorgedrongen. En steeds meer materies gaan over. De recente financiële, dan economische en dan algemeen-sociale wereldcrisis heeft Europa er dringend en dwingend moeten bij roepen. En bij elke topbijeenkomst van Ministers worden er stappen overwogen of beslist of afgekondigd of geïmplementeerd. *Hellas* dat destijds mede aan de basis lag van de creatie van een Europese beschaving en zeker de Westerse democratie, is nu mede verantwoordelijk daarvoor en vooral Duitsland is aan zet.

Hoe meer bevoegdheden wij doorschuiven, hoe consequenter zullen wij in de uitvoering moeten tewerk gaan. Het gehalte van onze rechtsstaat verhoogt daardoor. Voor heel wat taboes alhier zal de Europese druk nodig blijken, om zoals het in onze kennismaatschappij onverantwoorde verschil in arbeiders- en bediendenstatuten of de ongelijkheid scheppende en sociaal-economische inefficiënte loonindexering ... Om maar een paar actuele voorbeelden aan te halen. De Europese Unie kan uiteindelijk als model dienen - zoals dit deel van de wereld vaak heeft gepresteerd in het verleden - voor gelijkaardige samenwerkingsverbanden.

V. Multilevel government binnen de rechtsstaat

10. Ook intern, binnen een welbepaalde erkende staat is men toe aan meerge-laagdheid in de besturen om tot grotere democratische inspraak en efficiëntie te komen.

Ik kan het niet langer uitstellen bij de toekomst hier ten lande te belanden.

De politieke heisa en de treiterig-trage "onderhandelingen" - hoewel men maandenlang niet eens met de betrokken partijen rond één tafel, rond of vierkant, heeft gezeten - mogen ons niet weerhouden steeds opnieuw onze goede bedoelingen op te zoeken en eerlijk te pogen een goed bestuursmodel te ontwerpen, want zonder bestuurlijk serieus op elk niveau komen we nooit tot een burgergerichte zorgzame samenleving.

Het huidig ingewikkelde institutioneel kader kan niet langer de grote nieuwe uitdagingen aan en een beter gedifferentieerd bestuur moet gevat tegemoetkomen aan de grote verschillen tussen onze Gemeenschappen die steeds verder weg groeien van elkaar. Leidraad is het subsidiariteitsbeginsel dat de bevoegdheden situeert op het gepaste niveau, afhankelijk van het domein, zo dicht mogelijk bij de burgers en hun gemeenschappen. Wat goed op gemeentelijk vlak

kan, moet daar worden opgenomen. De alles beslissende nationale staten moeten plaats maken voor multilevel bestuur, met responsabilisering op alle niveaus, gaande tot het Europese.

De Vlaamse regering heeft enkele jaren geleden groot werk willen maken van een "beter bestuurlijk beleid", met nieuwe opdeling in departementen, creatie van nieuwe soorten agentschappen binnen het overheidsbestel met grote of kleine autonomie.

Maar om tot een effectieve verbetering van de bestuurskwaliteit te komen moet er natuurlijk een echte toewijzing komen van de verschillende bevoegdheden op de verschillende niveaus in plaats van het huidige chaotische bestel met zoveel ministers bevoegd voor dezelfde materie.

Destijds heb ik nog van dichtbij de splitsing van heel het onderwijsgebeuren meegemaakt. Dat heeft ons Vlaams Onderwijs vleugels gegeven. En dan was het nog maar een eigen bevoegdheid inzake uitgaven! Voor de inkomsten werd nog steeds met dotaties gewerkt. Wij hebben ons daarbij neergelegd als een grote eerste stap. Wel eisend dat de toewijzingen correct zouden gebeuren, wat dat ook mocht betekenen. Men beweerde natuurlijk dat een verdeling volgens het aantal kinderen logisch was. Maar daar kwamen dan toch nog heel wat modaliteiten bij te pas. In elk geval eisten wij dat de telling correct zou gebeuren! Ik had zelfs aan de Franstalige medeonderhandelaars voorgesteld dat zij de Vlaamse kinderen zouden tellen... En wij dan ... Maar dat werd niet aanvaard. Jammer want er zijn in de uitvoering toch wat problemen opgedoken.

In dezelfde geest moet de overdracht van de bevoegdheid inzake wetenschappelijk onderzoek worden voltooid. Lange tijd hadden wij in Vlaanderen prachtige research-projecten maar te weinig geld, terwijl er op federaal vlak veel geld was, wijl men vertwijfeld naar goede projecten zocht. De splitsing van het Nationaal Fonds voor Wetenschappelijk onderzoek was een goede zaak voor Vlaanderen, dat sinds 1995 van wetenschappelijk onderzoek een hogere prioriteit maakte. Thans is dat helaas weer teruggeschroefd.

Hetzelfde moet gebeuren voor de gezondheidszorg. Om die betaalbaar te houden zullen luciede en moedige keuzen moeten worden gemaakt. Ik zie dat niet gebeuren op federaal vlak met zijn te verschillende invalshoeken. De verhouding private-publieke instellingen ligt ook helemaal anders. En de preventieve en curatieve gezondheidszorg moeten samen gebracht worden, daar waar zij haar plaats vindt binnen het breder netwerk van onderwijs en gezinsbeleid, welzijnszorg en sociale cultuur... Zowel onderwijs als gezondheidszorg zijn thans te sterk aanbodgestuurd en houden onvoldoende rekening met de behoeften en die zijn verschillend in Noord en Zuid.

Hetzelfde voor het cruciaal domein van de werkgelegenheid. Hier leek het vlotter te lopen omdat men het probleem Brussel hier minder ontmoette: waar de gezondheidszorg normaal toch een Gemeenschapsmaterie is, is de tewerkstelling een Gewestmaterie.

Voor dit domein is het toch evident dat men het tewerkstellingsbeleid via de VDAB niet efficiënt kan voeren zonder tevens te beschikken over de nodige arbeidsmarktheffbomen en de controle- en sanctioneringsinstrumenten.

De sterk gestegen armoedecijfers moeten omlaag. De Waalse armoede is groter dan die in Vlaanderen, maar ook anders. De kloof tussen arm en rijk is veel groter in Brussel en Wallonië dan in Vlaanderen; daar moet elk zelf wat aan doen. De verantwoordelijkheden moeten gesitueerd worden.

De twee "untouchables" zijn de sociale zekerheid en justitie. De emotionele symboliek haalt het hier op een sociale bezorgdheid naar rechtvaardigheid en burgerzin.

De twee domeinen hebben met mekaar gemeen dat de thematiek van de eventuele opdeling en overheveling, met het oog op groter responsabilisering overschaduwd wordt door de inherente fundamentele nood aan hervorming waarmee zij beide sinds een hele tijd al te maken hebben.

De "sociale zekerheid" is steeds voor de "linkse" en "sociale" partijen een heilige verworvenheid waaraan niet mag geraakt worden.

Of toch niet aan de essentie. En hier ligt het probleem. Natuurlijk is het de grootste naoorlogse sociale verwezenlijking in West- Europa. Maar na 65 jaar is zij aan grondige herschikking toe. De Leuvense school is daar al decennia grondig en met multidisciplinaire invalshoek innovatief en visionair mee op gefocust en onze Faculteit huisvest zelfs een Europees Instituut voor Sociale Zekerheid dat voor gans Europa noodzakelijke hervormingen ontwerpt. De sociale zekerheid is ook al lang niet meer het ganse sociale beleid. Ook onderwijs, huisvesting en ... justitie moeten een grote bijdrage leveren.

Met moet het systeem van de sociale zekerheid grondig herschikken en opsplitsen in, enerzijds, de aan de arbeidssituatie gebonden risico's, nl.: werkloosheid, arbeidsongeschiktheid en pensioenen, zijnde telkens gevallen van arbeidsinkomensverlies, en, anderzijds, de andere, nl. gezondheidszorgen en kinderbijslag. De eerste zijn risico's van de werknemer/zelfstandige, de andere zijn risico's van de burger. Deze laatste moeten niet meer gefinancierd worden via de sociale bijdragen en het bedrijfsleven, maar door de algemene middelen (en, b.v., belasting op gezondheidsbedreigende producten, zoals thans zeker voor de gezondheidszorg al in belangrijke en in stijgende mate het geval is). Ook het gewaarborgd inkomen in al zijn vormen hoort daarbij.

Dat leidt in alle sectoren tot grote vereenvoudiging, het ethisch gehalte van het systeem verhoogt en de impact in de armoedebestrijding is groot.

Aldus hebben we drie domeinen in de sociale zekerheid: 1. Gewaarborgd minimum-inkomen, 2. Kostendekking gezondheidszorgen en kinderlast, 3. Inkomensvervangende uitkeringen.

En dan zal men, consequent met vorige opdeling, de kostendekking gezondheidszorgen en kinderlast, plus het gewaarborgd minimum-inkomen en de ver-

goedingen voor minder-validen (persoonsgebonden materies) moeten toewijzen aan de Gemeenschappen, in een eerste stap misschien nog inzake de uitgaven (dotatiesysteem: volgens het gecorrigeerd aantal burgers), maar zo spoedig mogelijk toch ook inzake de inkomsten, waarbij echte financiële verantwoordelijkheid kan gedijen. De financiering komt dan, zoals voorgesteld, niet meer uit de sociale bijdragen, maar vooral uit de algemene middelen. Dan zullen preventie en curatieve gezondheidszorg samen in één homogeen bevoegdheidspakket terecht komen, evenals kinderbijslag met gezinsbeleid...

Het tewerkstellingsbeleid worde best naar de Gewesten overgeheveld, zodat de nefaste kloof tussen enerzijds de tewerkstellingsactivering en de sanctionering via de werkloosheidsregeling wordt gedicht. Zoals reeds gezegd.

En dan is er onvermijdelijk nog Justitie of beter: het gerechtelijk bestel. In de voordrachtenlijst van vandaag is "Gerechtelijk Recht" tweemaal aan de orde: eerste de heuse decaan van onze faculteit, dan een ingenieur-jurist, met wie ik jaren heb samengewerkt. Maar ik heb ook veel vernomen via mijn contacten met twee VRG-alumni, een vooraanstaande procureur des Konings in deze belangrijke stad en een gewezen senator en collega-professor, die een belangrijke bijdrage leverden tot de totstandkoming van het grote project van onze Minister van Justitie, u voldoende bekend. Het project luidde een substantiële hervorming in.

Een van de belangrijkste hervormingen betreft de hertekening van het gerechtelijk landschap, die ook het multilevel government herschikt naar meer efficiëntie en transparantie. Onze huidige gerechtelijke organisatie telt 27 arrondissementen die nog dateren uit de voorlaatste eeuw. Dat is bijna het dubbel van Nederland en zoveel meer inwoners dan ons buurland hebben wij nu toch ook niet. Als aangewezen opdeling zou men van de provincies kunnen uitgaan, maar het voorstel De Clerck gaat minder ver, maar biedt toch een aanzet.

Anderzijds moet er, zoals de Vlaamse Juristenvereniging al in 1999 bepleitte, een horizontale integratie komen van de rechtbanken, op het niveau van eerste aanleg. Het huidige systeem van onafhankelijk van elkaar werkende rechtbanken van eerste aanleg, arbeidsrechtbanken en rechtbanken van koophandel leidt tot bevoegdheidsbetwistingen, rechtsonzekerheid en inefficiënte operationaliteit. In grotere gehelen zullen de personeelsbestanden ook meer specialisatie en gepaste werkverdeling toelaten, waaraan grote behoefte is.

De rechtsstaat berust op een gerechtelijk bestel van hoge kwaliteit. Alles moet in het werk worden gesteld om die te verhogen.

Ik moge voor heel de problematiek van de toewijzing van bevoegdheden verwijzen naar de voorstellen van Paul Van Orshoven in: "Wat we zelf beslechten, beslechten we beter! Krachtlijnen voor een Vlaams Gerechtelijk Decreetboek", in *Defederalisering van justitie*, Gent, Larcier, 2003, 105-13. en "Defederalisering van de rechtspraak", *Hulde aan prof. dr. Jean Laenens*, Antwerpen-Oxford, Intersentia, 2008, 361-368.

Wij zijn dus voor vele materies toe aan de juiste plaatsing van de verantwoordelijkheden. Daarbij moeten 3 beginselen bepalend zijn: 1. Het principe van de subsidiariteit: de verantwoordelijkheden zo dicht mogelijk bij de betrokkenen plaatsen; wat op "lager" niveau kan geregeld worden moet daar dan ook gesitueerd worden. 2. De bevoegdheden moeten in homogene pakketten worden samengebracht om een transparante en eenvoudige besluitvorming en bestuur mogelijk te maken. 3. Tenslotte moet men de verantwoordelijkheden doortrekken op alle niveaus, te beginnen bij dat van de inkomsten.

Responsabilisering moet de basis vormen van transparante solidariteit en wederzijds vertrouwen. Het systeem van dotaties met eigen uitgavenbeleid is een eerste stap. De scheeffrekkingen vinden hun oorsprong vooral aan de inkomstzijde. Die zal moeten meegenomen worden in een echte financieel-fiscale verantwoordelijkheid.

Op dit ogenblik ligt de responsabilisering via eigen ons toevertrouwde fiscaliteit het moeilijkst in de onderhandelingen. Nochtans ligt daar de uiteindelijke responsabilisering, zoals de Leuvense economen Theo Peeters, Karel Heremans, Wim Moesen, de Leuvense denktank "Vives" e.a. reeds langs verschillende kanalen bij de betrokken onderhandelaars en het brede geïnstrueerde publiek op overtuigende wijze hebben aangebracht.

Men moet beslissen -niet eens en voor altijd - welke materies aan de (con)federale instanties en welke aan de Gemeenschappen/Gewesten worden toegewezen; Ik ben niet onder de indruk van het symbolisch zo zwaarwegend debat over art. 35 van onze Grondwet. Men stelt een lijst van bevoegdheden op voor de (con)federale overheid en één voor de Gewesten/Gemeenschappen. Volgens een confederaal model stelt men de lijst van de (con)federale bevoegdheidsmateries op en de residiaire bevoegdheden komen dan toe aan de deelgebieden. Omgekeerd bij een federaal model. Men zal niet gemakkelijk uit die "zwaarwegende" keuze raken. Er is m.i. een oplossing: laten we een lijst opstellen van de centrale bevoegdheidsmateries en één voor de deelstatelijke instanties. En bij een probleem dat niet evident in één van de lijsten onder te brengen is, wordt er onderhandeld en toegewezen in de geest en naar analogie van de reeds figurerende domeinen.

VI. De rechtsstaat is binnen bereik. Mits de nodige wonderen worden gedaan.

11. De juristen uit de landen die een traditie van waarachtige rechtsstaat hebben opgebouwd kunnen een belangrol spelen in de verspreiding van dit objectief en ideaal, in binnen- en buitenland. Velen onder ons hebben internationale relaties. Een aantal vervulden, vervullen thans en zullen nog vervullen een functie in de Europese organen te Brussel of het Hof van Justitie van de Europese Unie in Luxemburg of het Europees Hof voor de Rechten van de Mens te Straatsburg of het Internationaal Gerechtshof te Den Haag, alle in de buurt.

De nieuwe vèrrijkende bevraging van het recht moet leiden tot een vernieuwd rechtsdenken met steeds relevanter interdisciplinaire invalshoeken en zo tot een geoptimaliseerde inbreng met grote meerwaarde.

Onze Universiteit, onze Rechtsfaculteit kan samen met haar alumni - niet haar afgestudeerden, want dat is men nooit - een visiebrengende rol vervullen.

(1) Helemaal in onze rol kunnen wij werk maken van de opvoering van het wetenschappelijk onderzoek, bv. over interculturalisatie, wereldrecht, recht en bioinformatics, gedifferentieerde patenten, GGO's, nefaste genderachterstelling, methodes voor opzetten van democratische systemen in ex-dictatuurlanden, enz. En dit vooreerst binnen de Europese onderzoeksruimte, maar ook verder via echte "science sharing" met (op te richten) onderzoekscentra in ontwikkelingslanden. Juristen moeten ook van bij het begin betrokken zijn bij innovatie- en ontwikkelingsprocessen (bv. het human genome). Laten wij bv. werken aan een Europees Wetboek, een ius commune, te beginnen in de materies die thans al sterk grensoverschrijdend zijn.

De explosieve groei van de wetenschap leidt tot snelle kennisslijtage en verandert ingrijpend het hoger onderwijs: nood aan permanente vorming en herziening van het initieel onderwijsconcept. Met minder aandacht voor parate kennis, maar eerder naar inzichtvaardigheid en omgaan met, zeker in de rechtsstudies, met voor de juristen een sterke basis van filosofie, vooral moraalfilosofie en andere sociale wetenschappen.

De nieuwe informatietechnologieën bieden grote mogelijkheden. Maar complexer wordt ook het proces van data (data deluge and World drowning in oceans of data) en overinformatie naar geselecteerde informatie, naar kennis op basis van wetenschappelijk verantwoorde selectie, naar geassumeerde en geïntegreerde kennis. Voor juristen: de exhaustieve juridische databank èn toch ook de selectie op wetenschappelijke basis.

(2) We moeten een geassocieerd streven bevorderen naar erkenning van basisrechten als mens, emancipatie en grotere gelijkheid van kansen, met radicaler standpunten inzake bv. genderachterstelling, religieuze intolerantie, basisgoederen zoals water, geneesmiddelen in derde-wereldlanden, recht op onderwijs tot participatie in de kennissamenleving, social inclusion, democratische legitimering.

De vele goed geïntentioneerde en meestel goed functionerende NGO's moeten bewuster en doelmatiger hun caritatieve opstelling doen uitmonden in rechtsstelsels van rechtvaardigheid. Een rechtsbestel zal nooit de caritas overbodig maken, maar het is een meerwaarde als de gunstmaatregelen komen tot een systeem dat omschreven rechten toekent. Daarboven uit zullen individuele of groepsinitiatieven steeds menselijke caritas kunnen bieden.

(3) We moeten het verzet ondersteunen tegen bepaalde perverse gevolgen (Stiglitz, Herz) van de globalisering, die zich op het macro-economische focust en de grote economische entiteiten met mondiale impact laten uitstijgen boven de echte rechtsstaten.

(4) We gaan toch wel degelijk vooruit, met ups and downs maar op een stijgende trendlijn, in de creatie van een echte internationale rechtsorde met de geëigende organen die vermogen de mensengemeenschap van nu en overmorgen op te tillen tot een beter gehalte, door in te grijpen bij de nog vele mensonwaardige situaties, door een consequente bescherming van mensenrechten, gecoördineerde bestrijding van de oprukkende internationale criminaliteit, de mensenhandel, de geldcircuits van het terrorisme, en de grondstoffenzwandel, scherpe controle op de wapenhandel, inbegrepen die vanuit Belgische bedrijven, vervangende culturen voor de drugplantages, opvang voor de vergeten vluchtelingkampen, uitwijkmogelijkheden vooral voor jongeren zonder perspectief, herwaardering van de positie van de vrouw, gerichte aidspreventie, afschaffing van het octrooirecht voor levensredende geneesmiddelen voor de armen in ontwikkelingslanden, kwijschelding van verlammende schulden, een mondiaal gewaarborgd minimuminkomen.
De juridische leegten en woestijnen moeten verdwijnen.